

Papers de l'ateneu

Papers de l'ateneu és la secció del web de l'Ateneu Pere Mascaró on publiquem els treballs que les autores i els autors han fet per aquest fi. Amb aquesta iniciativa volem contribuir -des de la diversitat del pensament emancipador- a la lluita democràtica d'idees i a la confrontació amb l'hegemonisme del pensament dretà. Agraïm sincerament la contribució desinteressada dels autors i autores. Amb el convenciment que serà útil per avançar cap unes altres Illes i un altre Món més igualitari, just i ecològic: Gràcies

Núm. 2/Gener 2011

Decreixement Econòmic: nous arguments sobre els límits del creixement

Presentació a Palma de la revista *Nous Horitzons*

Agustí Colom*

*Agustí Colom és professor de la Universitat de Barcelona. Dept. Teoria Econòmica. Coordinador del número 202 de la revista NOUS HORIZONS: "Decreixement econòmic: Nous arguments sobre els límits del creixement"

Es evident que en un món finit el creixement econòmic il·limitat no es possible. Les restriccions ecològiques de l'activitat humana apareixen en una multitud de fronts; estem abocats a l'esgotament dels recursos naturals no renovables, en aquest sentit pel que fa a l'energia ens trobem en el s'ha anomenat el "pic del petroli" es a dir en el moment en que s'ha assolit el volum d'extracció màxima –i sabem que no existeix cap alternativa factible d'energia neta que pugui respondre a la voracitat de consum d'energia fòssil que constitueix l'actual model de mobilitat basat en els vehicles de motor;. també, existeixen limitacions en la utilització d'aquells recursos renovables en que es superi els límits de la capacitat de la naturalesa per la seva regeneració. De forma anàloga, existeixen límits a la capacitat d'assimilació de la naturalesa dels residus de l'activitat productiva que adquireix la màxima gravetat per aquells que mostren una enorme perillositat per les diverses formes de vida –entre aquests els residus de la indústria nuclear.

La pluja àcida, la destrucció de la capa de ozó, el canvi climàtic, la disminució de la biodiversitat són algunes de les evidències palpables dels efectes sobre l'alteració dels ecosistemes resultat de l'activitat econòmica.

Una altre evidència és que els impactes ambientals dels actuals patrons industrials de producció i consum no sols impacten sobre la naturalesa sinó que de forma directa afecten a les condicions de vida de les persones, en general, i especialment de les més pobres, de les més vulnerables. Pobresa, desigualtat i problemes mediambientals conformen un nexce que es visualitza en els espais més degradats dels països industrialitzats avançats i de forma especialment dramàtica en els països subdesenvolupats.

Avui, ja existeix un important aparell analític multidisciplinari, també econòmic, sobre els efectes, conseqüències i restriccions ambientals de l'activitat econòmica, disposem d'indicadors empírics, com la petjada ecològica i altres, que ens indiquen l'enorme impacte ecològic dels actuals models de producció i consum dels països industrials. S'ha calculat que a cada habitant del planeta li correspon 1,8 hectàrees de terreny biològicament productius que necessita una població per a produir els recursos que consumeix i absorbir els residus que genera per persona, però avui la mitjana del consum mundial supera les 2,2 hectàrees.

Però a més, aquest consum no és equitatiu, sent tremendament desproporcionat: un ciutadà dels Estats Units consumeix l'equivalent a 8,6 hectàrees, un europeu 7,2 hectàrees, i un espanyol 3,4 pel contrari en molts països del Sud els nivells assolits no arriben a les 0,9 hectàrees. Però no sols ens trobem davant una situació de desigualtat ambiental és que aquestes xifres ens mostren la impossibilitat per inviable de generalitzar els actuals models de producció i consum dels països capitalistes avançats a la totalitat de la població del planeta, no tan sols això, sinó que per a que la major part de la població humana pugui augmentar els seus actuals nivells de consum haurà de comportar una rebaixa significativa dels nivells de consum material de la part minoritària de la població rica.

Hi ha una consciència ecològica que va guanyant espais respecte la ineludible necessitat de preservar la naturalesa per assegurar la vida actual i la de les futures generacions.

Els tres vectors (anàlisi teòric, constatació empírica i presa de consciència) conflueixen en assenyalar l'existència de límits al creixement econòmic, i per tant que hem de transformar els actuals models de producció i consum vers formes de produir i consumir més innòcues ambientalment, més sostenibles. Transformació que resulta més imprescindible si atenem l'enorme grau de desigualtat existent entre la població que viu als països desenvolupats i la que habita en els països subdesenvolupats i que per tant, el camí cap l'equitat a escala planetària exigeix ser capaços d'habilitar un món sostenible que permeti un nivell de qualitat de vida universalitzable per a tothom.

Al llarg dels darrers anys s'han proposat diverses orientacions de com dirigir aquesta transformació dels models productius i de consum, de totes elles en destaquen dues formulacions, el desenvolupament sostenible –concepte que apareix a finals dels 80- i del qual s'ha escrit i debatut profusament des de aleshores i el decreixement econòmic que constitueix una proposta relativament novadora, i que ha irromput amb força dins del debat sobre el creixement econòmic.

El *desenvolupament sostenible*, entre altres aspectes, s'ha basat en la possibilitat que millores tecnològiques afavorissin l'augment de l'eficiència en el ús dels recursos de forma que és pogués arribar a deslligar el creixement econòmic del consum d'energia i recursos naturals. Es a dir, presagiava la possibilitat de desvincular el creixement econòmic dels límits de l'existència dels límits ecològics, procés que s'ha anomenat desmaterialització de l'economia.

Si bé s'han produït millores substancials d'ecoeficiència i d'estalvi, la realitat ha mostrat que no hi ha prou. Potser és tracta d'una condició necessària però no suficient, per què això, diria que per motius: el primer, per què la substitució dels processos de producció ineficients ecològicament per processos més eficients no allibera d'un cert ús de recursos, menor però ús al cap i la fi i per tant retardem el problema però sovint aquest no desapareix, segon per què hi ha l'efecte volum un procés menys utilitzador de recursos però utilitzat per un nombre major d'usuaris pot acabar per representar un suma total major de recursos naturals i en tercer lloc per què s'ha detectat precisament un efecte rebot quan és substitueixen processos de major consum per processos de menor consum, ex. com la bombeta de baix consum consumeix menys energia, la tenim més temps oberta amb la qual cosa l'efecte estalvi és molt menor, inclús pot arribar a ser negatiu, consumim més energia que abans.

Així, si bé és cert que la indústria de l'automòbil, la telefonia o la informàtica ha estat cada vegada més eficient tant en la utilització de materials com en la generació de residus, el numero d'unitats produïdes i consumides augmenta sense parar. Nomes, a la indústria de l'automòbil, l'any 2010 es van fabricar 70,9 M de vehicles, xifra que constituïa un record de producció i que superava el record anterior del 2007, doncs bé les previsions de producció per l'any 2015

és de 93,5M de vehicles un 32% més. Si un 32% més!! I sota la lògica capitalista, això no te fi. Penseu a més, que la capacitat instal·lada en la producció de vehicles l'any 2010 ha estat de 90,8 M unitats i en el 2015 es preveu una capacitat instal·lada de 110M d'unitats.

Per tant, l'ecoeficiència és imprescindible, però no suficient. Ha d'anar acompanyada de mesures que limitin la producció i el consum.

Doncs bé, es en aquest sentit que la Revista Nous Horitzons ha volgut dedicar aquest número a discutir la qüestió dels límits del creixement econòmic des de la vessant de les aportacions del decreixement econòmic amb la voluntat d'aproximar als nostres lectors les propostes més actuals i novadores d'un debat imprescindible, efectuat des del rigor de l'anàlisi crític i l'aproximació al coneixement d'experiències radicals i transformadores dutes a terme. Aquesta sinergia de diagnosi i praxis, és el que fa –al meu entendre més valuós aquest numero- no es tracta sols d'introduir elements de reflexió, imprescindibles per altre part –la feblesa de l'esquerra és en part resultat que ha perdut la batalla per l'hegemonia del discurs cultural, la batalla de les idees- i aquesta hem de tornar a plantejar i guanyar. Però com deia, reflexió, anàlisi i praxis –apropar al lector a experiències existents. Aquesta combinació forma part de l'essència de la revista, que neix en el any 1960 en plena lluita antifranquista com instrument d'anàlisi –per transformar abans s'ha d'entendre- i una eina de lluita, de transformació.

En aquest sentit, trobareu reflexions de persones com en Quim Sempere (en quin faig representant dels noms de tots els autors), teòrics del moviment degrowth, expertes en urbanisme i en el mercat de treball que reflexionen sobre el decreixement a la vegada que s'expliquen experiències de consum responsable, agricultura de proximitat o el moviment de les ciutats en transició. Com sabeu, són els autors i autores els que donen la dimensió de la revista. Ha estat un luxe poder comptar amb la seva col·laboració així com el permís Herman Daly per traduir la seva conferència de. Un agraïment a la col·laboració dels diversos autors que han aportat el seu treball en aquest número.

El terme decreixement més que constituir un concepte econòmic-ecològic, defineix principalment un moviment, una corrent de pensament prou heterogènia que postula en definitiva la reducció gradual i equitativa de la producció i el consum augmentant el benestar humà i millorant les condicions ecològiques. Per tant, qüestiona l'actual model de vida occidental per la inviabilitat del creixement il·limitat i assenyala la necessitat radical de la disminució de l'extracció de materials i la generació de residus mitjançant la realització efectiva de canvis socials, ecològics i culturals de forma que aquesta reducció s'efectuï en criteris de justícia social.

El terme, és en definitiva un eslògan –una paula bomba, en diuen- que vol cridar l'atenció de la necessitat de trencar amb la societat de la desmesura, de trencar amb els postulats de l'economia convencional que fonamenta un model capitalista de relacions socials, econòmiques i ecològiques que ens aboquen al desastre. Per tant, el decreixement no deixa de ser una crítica social a més d'ecològica de l'actual model de desenvolupament, i per tant auna també les

crítiques feministes respecte la invisibilitat de les activitats no mercantils imprescindibles per la reproducció humana i les reivindicacions d'alliberament i preservació ecològica i cultural dels diversos pobles, principalment del Sud, front els depredadors interessos econòmics dels poderosos. Model de desenvolupament que està abocat a finitar. Reduir el tamany de l'economia no és una opció que és pugui acceptar o no, sinó que amb l'esgotament del petroli i d'altres recursos no renovables, el canvi climàtic i altres desordres naturals acabarà imposant-se. El que podem escollir és entre l'adaptació imposada per la força de la realitat o l'anticipació i per tant un ajust controlat amb criteris d'equitat. No actuar ara, pot significar no estar a temps d'actuar. Per tant, cal un canvi cultural, un nou model de producció i consum, noves pautes culturals de comportament, que afavoreixin l'ecoeficiència –evidentment te resultats no insignificants: canviar una 1 bombeta normal per una de baix consum (estalvia 40 kg de CO2/any), deixar els aparells en “off” enlloc de “stand by” (estalvia televisor, 10 kg CO2/any; DVD, 20 kg CO2/any) el reciclatge de vidre (estalvia 160 % d'emissions respecte nou) la reutilització de la totalitat dels envasos (estalvia 3% d'emissions per càpita) o caminar, utilitzar la bicicleta i/o el transport públic (estalvia el 21% d'emissions per càpita). Però, com deia abans no hi ha prou, calen canvis més profunds agricultura de proximitat, consum responsable, generar una cultura de la suficiència i la autocontenció, canviar les patrones de consum, controlar la publicitat, apostar per la organització local i les xarxes d'intercanvi de proximitat, disminuir el transport i la velocitat, valoritzar i compartir els treballs de cura que tradicionalment han realitzat les dones,però evidentment van associats a models urbans, empresarials, laborals, de relacions de poder diferents. [Central solar vs panells fotovoltaics].

En el marc de l'actual greu crisi econòmica amb l'elevat impacte sobre l'atur, podria semblar una paradoxa estar parlant, ara, de límits al creixement econòmic i encara més potser de decreixement. Tanmateix, hi ha moltes raons per debatre, precisament ara en aquest context, sobre el creixement, en assenyalarem al menys tres. La primera, la crisi financera associada a l'esclat de les bombolles especulatives immobiliàries són part d'una crisi més general, de valors, de sistema econòmic, en definitiva ha estat la manifestació de la insostenibilitat econòmica, social i ecològica dels models de producció i de consum capitalistes que han generat aquesta crisi.

La segona, resulta curiós –més encara front altres crisis anteriors- que ara no estem plantejant com possibilitats de sortida de la crisi qüestions com el repartiment de la jornada laboral –treballar menys per treballar tots i viure millor-, que plantejem la necessitat d'un sector públic més implicat en el desenvolupament de l'economia- ha estat la desregulació i la liberalització al darrera de gran part de les causes de la crisi- els índexs de desigualtat han crescut de forma alarmant,... i per tant la sortida econòmica ja no podrà ser en els mateixos plantejaments que s'ha actuat fins ara. Els sectors de la construcció, ni de l'automòbil, no poden ser es que no són sortides viables de generació d'activitat, la portada de russos i xinesos de turisme a Espanya implica condemnar a aquest país a la incapacitat de construir una economia sòlida i sostenible. Necessitem una fiscalitat justa en que els que més tenen paguin més i on mitjançant formules de fiscalitat ecològica es modulin comportaments favorables. La situació no és fàcil perquè el que ens estan

intentar imposar no sols és continuar igual sinó tornar endarrere: la conciliació de la vida laboral i familiar avui la estan venen com un privilegi, estan deteriorant els servis públics de salut per privatitzar-los,..... Les propostes al voltant del reconeixement de l'existència dels límits al creixement permet subministrar altres supòsits sobre els que edificar els nous patrons de producció i consum, un nou sistema econòmic.

Precisament, crec que aquest és un aspecte positiu del decreixement per què marca un camí de sortida, dona perspectiva. Les propostes del decreixement no plantegen una reducció del creixement econòmic de forma lineal i generalitzada si no que situen prioritats, espais i terrenys on és desitjable decreixer i altres que es necessari desenvolupar – i tenim molts encara aquí indústries mediambientals, transport públic, serveis públics,..mostra per tant direccions de transformació.

Per tant, en definitiva amb aquest número sobre els límits del creixement econòmic i el decreixement estem inserint en el necessari, imprescindible debat sobre la crisi i la transformació de l'actual model econòmic.